

— KO HONO FAKAMĀ'OPO'OPO NOUNOU —

Ko e Palani Fakaangaanga ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Monumanu Maumau 2018

'Omai ha'o lau ki he kaha'u 'o 'Aokalani pea ke a'u
mai kimu'a he 8pm 'o e 'aho 28 'o Ma'asi 2018.

akhaveyoursay.nz

Kau mai ki hono fakakaukau'i 'o e fokotu'utu'u fakavahenga ki hono tokanga'i e ngaahi manu maumau (Proposed Regional Pest Management Plan)

Na'e fai 'a hono toe vakai'i lelei mo sivi'i 'o e palani ko e Tāmaki Makaurau / Auckland's Regional Pest Management Strategy (RPMS) 'i he 2007. Pea talu mei ai mo e faka'au ke lahi foki e ngaahi me'a kehekehe kuo hoko 'i he ngaahi manu maumau pea mo e lilu ki he lao Biosecurity Act. Koia ai 'oku toe vakai'i lelei mo sivi'i 'e he Kosilio Aokalani (Auckland Council) 'i he lolotonga ni 'a e palani RPMS 'o fa'u ha palani fo'ou ke hu'ufataha mo e ngaahi fokotu'utu'u fakakaukau koia 'o palani fakatahataha ki hono pule'i 'o e ngaahi manu maumau pe ko e National Policy Direction for Pest Management 2015. Ko e palani fo'ou ni 'e hoko ia ko e tefito'i kaveinga 'e lalanga'aki e ngaahi fokotu'utu'u fakakaukau ke pule'i mo fakalele'aki 'a hono tokanga'i e ngaahi manu maumau 'o e vāhenga Tāmaki Makaurau / Auckland.

Talu mei he 2014 mo hono fai e ngaahi felōngoaki mo e fetu'utaki mo e kau fakafofonga 'o e Kosilio, tangata'ifonua 'o e vāhenga ni pea pehē foki mo e kau ngāue mo e va'a ngāue kehekehe 'o e Kosilio pea mo e kau fakafofonga 'o e ngaahi pisinisi kae'uma'ā e kakai.

Kuo 'osi fa'u foki 'a e fakamatala fakaikiiki 'o fakamahino atu ai 'a e ngaahi fokotu'u fakakaukau ne 'osi tānaki mai he lolotonga ni (pea 'e ma'u atu ia mei he uepisaiti; akhaveyoursay.nz). Ko e ngaahi founa kehekehe kuo mou 'osi fokotu'u mai ki hono tokanga'i e ngaahi manu maumau kuo mau fakamā'opo'opo ia 'o kau mai ki ai e ngaahi me'a na'e hoha'a ki ai e tokolahi, pea mo hono fakafuofua pe 'e taau fakapa'anga 'a e ngaahi fokotu'u ni 'i hano fakahoko.

'Oku fiema'u 'e he Auckland Council ke 'omai ha'o ngaahi tānaki fakakaukau ki he fokotu'utu'u fakaangaanga ni (Proposed Regional Pest Management Plan - RPMP). Pea ko ho'o ngaahi tānaki fakakaukau 'e tokoni ia ki hono fo'u mo fakakakano 'o e ngāue ni 'i he ta'u 'e 10 hono hoko 'i he vāhenga Tāmaki Makaurau / Auckland.

Ko e ha koaa 'a e pule'i mo tokanga'i 'o e ngaahi me'amo'ui maumau?

Ko e me'amo'ui maumau ko e 'akau, monumanu pea mo ha ngaahi siemu kona te ne uesia 'etau tō'onga mo'ui, 'ātakai, tu'unga faka'ekonomika pea mo 'etau mo'ui lelei foki. Ko e pule'i mo tokanga'i 'oe ngaahi me'amo'ui maumau ko e me'angāue mahu'inga ia ke malava 'o malu'i ai 'a e kotoa e ngaahi me'amo'ui 'o natula 'i Aotearoa/ Nu'usila. 'Oku lahi e ngaahi founa 'oku fai'aki 'a hono tokanga'i mo pule'i 'o e me'amo'ui maumau 'o hangē ko hono fakatapu ke fakatau atu 'o ha 'akau pe monumanu 'oku fakatupu maumau, ko hono faka'auha ha me'amo'ui maumau mei ha feitu'u koe'uhi ke malu'i'aki 'a hono mahu'inga 'o ha feitu'u pehē.

Ko e ha 'a e ngaahi tefito'i kaveinga ke fai ha vakai ki ai?

Ko hono vakai'i mo sivi'i 'o e RPMP, ko ha faingamālie ia ke fakamā'opo'opo ai 'a e ngahi founa ke pule'i'aki e kaha'u 'o e ngaahi me'amo'ui maumau 'i Tamaki Makaurau/Auckland. 'Oku 'oatu 'i lalo 'a e ngaahi tefito'i kaveinga fakaangaanga 'o e RPMP.

Ko hono tokanga'i 'o e me'amo'ui maumau 'i he ngaahi pa'ake

Ko hono tokanga'i 'o e me'amo'ui maumau 'i he ngaahi pa'ake 'o e kosilio he lolotonga ni, 'e iku ia 'o lahi 'aupito e ngaahi 'akau 'e mate koe'uhi ko e 'ikai ke toe lava 'o tãhuli pe fakaili ke toe fakalahi mai 'ene tupu, pea toe holo hifo ai 'a e mahu'inga 'o e ngaahi naunau koia. Pea 'oku 'asi lelei foki ki tu'a 'a e ngaahi 'akau maumau 'oku mo'ui he ngaahi pa'ake 'o makatu'unga ai 'a e toutou launga 'a e kakai.

Ko e fokotu'utu'u palani ko 'eni 'oku fakamahino ai 'a e ngaahi polokalama kehekehe ke pule'i mo toutou vakai'i 'a e ngaahi 'akau maumau 'i he ngaahi feitu'u pe 'ekolosia (ecology) ma'ongo'onga pe ko e Significant Ecological Areas. 'E hanga 'e he polokalama ni 'o toe fakalelei'i 'a e ngaahi fakamole 'a e kosilio ke malu'i 'a 'ene ngaahi pa'ake pea mo fakamã'opo'opo 'enau ngaahi ngãue pea mo e ngãue 'a kinautolu 'oku nau pule'i 'a e fefononga'aki me'alele 'i he feitu'u ni pea mo kinautolu 'oku nau ma'u kelekele ofi atu ki ai ke fokotu'u ha ngaahi tu'utu'uni ke tupulekina ai e lelei ange hono tauhi mo fakamo'ui e 'ātakai ni 'i ha'a nau fengau'e'aki lelei mo fakataha.

'Oku kau mai ki he palani 'oku fakaangaanga ha pule'i 'o e ngaahi monumanu maumau 'o hangē ko e kumā, sitouti, posomi, puaka mo e pusi foki he ngaahi paaka lalahi. Ko e ngaahi mo'unga 'o Waitākere mo e Hunua Ranges ko e pa'ake mahu'inga 'aupito kinaua pea ko e ongo vaota lalahi taha ia 'i he he motu lahi taha he vāhenga ni kotoa. Kuo 'osi vahe'i e ngaahi feitu'u ni ke fakalelei'i 'a hono malu'i ma'a e ngaahi monumanu 'o hangē ko e tia mo e kosi foki.

Ko e fokotu'utu'u ke pule'i mo fakalele lelei 'a hono tokanga'i 'o e ngaahi me'amo'ui maumau 'aki e palani 'e kau ki ai 'a e:

- malu'i 'o e 'ātakai fakanatula 'o e ngaahi feitu'u fakanatula mahu'inga (Significant Ecological Areas) kotoa pe 'i he ngaahi paake ke malu ai 'a e feitu'u 'oku a'u 'a hono mahu'inga ki he \$251 miliona ki he \$375 miliona 'e ala ma'u mei ai 'i he ta'u 'e 10 ka hoko mai
- fakahaofi e ngaahi me'amo'ui 'aonga 'oku malu'aki ke mole 'aupito
- ke tāsipinga 'a e kosilio 'aki 'a e kelekele 'oku 'anautolu
- ke faka'ai'ai 'a e fengau'e'aki fakataha 'a e kosilio, ngaahi kaungā'api ofi pea mo e ngaahi kautaha 'oku nau fakalele 'a e fefononga'aki he feitu'u ni

- malu'i ke 'oua na'a hoko ha fakatu'utāmaki ki he mo'ui 'a e kau ngāue, kau ngāue tokoni ta'etotongi pea mo e kakai pe foki.

Ko e mate atu 'a e 'akau ko e kauli

Ko hono fetuku holo 'o e kelekele 'e he kakai 'oku makatu'unga ai 'a e mafola atu 'a e mahaki 'oku ne tāmāte'i 'a e 'akau kauli. Ko e ngaahi ngāue 'oku lolotonga fai ke fakasi'isi'i ai 'a 'ene mafola atu ko hono fakahinohino ke 'iloa eni pea ke liliu e tō'onga 'a e kakai, fokotu'u ha feitu'u fai'anga sivi (hygiene stations) pea mo e fekumi mo e fakatotolo fakaako. 'Oku kei mafola atu pe 'a e mahaki ni he vāhenga ka kuo te'eki ai ke 'asi ia 'i he 'Otumo'unga ko e Hunua Ranges pe ko e ngaahi motu 'i he Kulifa Hauraki (tukukehe 'a e motu koia ko Aotea / Great Barrier).

'Oku fakamu'omu'a 'i he palani 'oku fokotu'utu'u 'a hono malu'i 'o e ngaahi feitu'u 'oku hao mei he mahaki 'aki 'a hono fakatapui ke fai ha 'alu ki he feitu'u ni'ihi pea mo toe fakalele'i ange 'a hono sivi'i 'o e ngaahi me'a 'oku fai ai. 'E 'ikai ngofua ke 'ave pe to'o ha 'akau pe ko ha kelekele mei he feitu'u Hunua tukukehe kapau ko e 'ave pe 'omai mei ha feitu'u 'oku te'eki 'asi ai 'a e mahaki. 'E tapu ke 'ave atu pe 'omai ha kauli mei he 'out motu 'o e Kulifa Hauraki. 'E fakalahi aki eni 'a hono feinga'i ke fakangatangata 'a e mafola 'a e mahaki he toenga 'o e vāhenga ko ia.

Ko e fokotu'utu'u ke mapule'i lelei 'a e mate 'a e 'akau kauli ko hono:

- fakapapau'i hono fakangatangata 'a e mafola 'o e mahaki pea ke 'oua na'a a'u ki he Hunua Ranges mo e 'Otu motu 'o e Kulifa Hauraki
- ta'ota'ofi 'a 'ene mafola atu he ngaahi feitu'u kehekehe 'o e vāhenga ni.

Mapule'i lelei 'a e mafola atu 'a e maumau ki he ngaahi motu 'o e Kulifa Hauraki

Ke fakahoko 'e he Kosilio Aokalani 'a e polokalama fakahinohino ko e Treasure Islands fakataha mo e potungāue Department of Conservation ke malava ai ke liliu 'etau ngaahi tō'onga 'o malu'i ai 'a e mahu'inga 'o e ngaahi me'amo'ui kehekehe 'i he ngaahi motu 'o e Kulifa. 'Oku laka hake 'i he ngaahi pisinisi fefononga'aki (transport operators) kuo 'osi ma'u 'enau ngofua ke fakamo'oni'aki kuo nau lava 'o fai e ngaahi ouau ke fakasi'isi'i ai ha'a nau fetuku ha ngaahi me'amo'ui maumau ki he ngaahi motu ni. Pea 'i he tākaki atu ki ai mo e ngaahi tauhele kuo 'osi tau 'i he ngaahi motu pea mo e ngaahi naunau kehe 'o malu'i' lelei ange ai e ngaahi me'amo'ui 'o e 'otu motu. Kaekehe 'oku 'ikai tuku ai 'a hono 'ohofia eni

'e he ngaahi monumanu maumau 'o hangē ko e lo Asenitina pea mo e fa'ahinga moko ko e plague skink.

Ko e palani 'oku teu ke fokotu'u 'e fakalahi 'a e ngofua Pest-Free Warrant ke kau mai ki ai 'a e ngaahi tu'utu'uni fakalao ki he ngaahi pisinisi fefononga'aki 'i he Hauraki Gulf Controlled Area pea mo e tu'utu'uni fekau'aki mo e ngaahi me'amo'ui taaoutaha e ni'ihi. 'E toe fakakau atu 'i he ngofua Pest-free Warrant ha kole ke fai mai ha tokoni mei he ngaahi kautaha 'o hangē ko e fakatau 'akau pulopula, naunau langa mo e keli'anga maka ke fakasi'isi'i ha'anau 'ave ha me'amo'ui maumau 'i he ngaahi koloa te nau uta ki he ngaahi motu ni.

Pea e hokohoko atu mo e polokalama Treasure Islands 'o fakataha'i ia mo ha ngaahi ako 'o makatu'unga he ngaahi 'ilo fakasaenisi pea mo hono toutou vakai'i pe 'oku ola lelei. 'E fai 'a hono tokanga'i ma'u pe mo vakai'i 'ake e ngaahi me'angāue pea mo e fanga kuli telia na'a hu fo'ou ha me'amo'ui maumau ki motu pea kau ki ai foki mo hono ako'i 'o e kakai ke nau poto hono tauhi 'enau fanga monumanu fakalalata. Ko e fokotu'utu'u fakaangaanga ke pule'i 'a e mafola 'o ha me'amo'ui maumau 'i he ngaai motu 'o e Kulifa Hauraki 'e pehē ni:

- hoko lelei atu 'a hono malu'i 'o e ngaahi motu ni mei he ngaahi monumanu maumau
- fakasi'isi'i 'a e mafola atu 'a e lo, moko pea mo e ngaahi me'amo'ui maumau kehekehe
- malu'i e ngaahi founa ne ngāue'aki he kuohili pea mo e kaha'u 'i hono faka'auha e ngaahi me'amo'ui maumau.

Motu ko Aotea / Great Barrier Island

Kuo te'eki ai ke a'u e monumanu ko e posomi (possums) pea mo e ngaahi manu fulufulua iiki pe mositeliti (mustelids) ki he motu ni pea 'oku mahu'inga ke 'oua na'a lava ke hoko ha me'a pehē. Ko e mama'o 'a e motu Aotea / Great Barrier mei he konga fonua lahi 'o Nu'usila 'oku tuai ange ai 'a e a'utaki ki ai e ngaahi 'akau maumau koia ko e moth plant, wolly nightshade pea mo e ngaahi 'akau kuo 'osi tu'uta ia 'i fonua lahi foki.

'Oku fa'a malava foki ke faka'auha ha ngaahi 'akau maumau 'e 'asi he motu ni kimu'a pea fu'u mafola atu ka 'i he lahi ange 'a e fe'alu'aki 'a e kakai 'e lava ke hu ai e ngaahi monumanu mo e 'akau maumau ki he motu. Kuo 'osi 'ohofia foki 'e he lo Asenitina pea mo e fa'ahingo moko ko e skinks 'a Aotea / Great Barrier ki mui ni mai. Ko e ngaahi naunau ki he ngaahi ngoue 'e ala hoko ai ha hu ki he motu ni ha lo pea mo e moko.

Ko e palani ke fakahoko 'e kau ai 'a hono tokanga'i makehe 'o e ngaahi me'amo'ui maumau te nau ala a'u ki Aotea / Great Barrier, pea mo vakai'i lelei na'a hu ha ngaahi me'a fo'ou 'aki 'a hono fai 'o e polokalama Pest Free Warrant 'oku ha atu 'i 'olunga. 'E fakau mai 'a hono pule'i 'o e fanga lapis, kumā lalahi mo iiki pea mo e pusi foki 'i he ngaahi fietu'u mohu me'amo'ui 'i he palani ko'eni. Lolotonga ia 'e fengau'e'aki leva 'a e kosilio mo e tangata'ifonua, Poate Fakakolo 'o Great Barrier, potungāue Department of Conservation pea mo e komiuniti foki ke fai ha alea ki he ngaahi founga ke 'oua na'a a'u e fa'ahinga monumanu maumau 'oku fafanga hu'akau honau hako (mammals) ki he motu ni 'i he kaha'u.

Ko hono pule'i mo tokanga'i ke 'oua na'a a'u he ngaahi me'amo'ui maumau ki Aotea/Great Barrier 'i he palani 'e pehē ni:

- ke 'oua na'a toe mafola atu 'a e fanga ki'i moko ko e plague skinks
- faka'auha 'a e 'akau mo e manu maumau 'e 43 kuo nau 'osi tupu he motu ni 'o hangē ko e 'akau ko e woolly nightshade
- malu'i e ngaahi feitu'u 'oku mohu he ngaahi me'amo'ui 'aonga mo mahu'inga mei he fanga lapis, kumā mo e pusi
- malu'i e ngaahi monumanu kuo faka'au ke nau pulia kotoa 'o hangē ko e tāiko-black petrel pea mo e pāteke
- malu'i e fatongia 'o e ngaahi feitu'u mohu me'amo'ui 'o natula pea mo e ngaahi monū 'e ala tafe mei ai 'i he kaha'u 'oku fakamahu'inga'i 'e ofi ki he \$363 miliona ki he \$437 miliona 'i he ta'u 'e 10 ka hoko.

Motu ko Waiheke Island

Ko Waiheke ko e mo'ui'anga ia 'o e ngaahi monumanu tu'ufonua 'oku faka'au pe ke mole kotoa atu koe'uhi ko e ngaahi me'amo'ui maumau ka 'e lava ke hoko ia ko ha mo'ui'anga 'o e ngaahi monumanu 'o hangē ko e kiwi 'o kapau 'e faka'auha 'a e ngaahi me'amo'ui maumau. 'Oku ofi 'aupito foki 'a Waiheke ki he ngaahi motu 'oku te'eki a'u ki a e ngaahi me'amo'ui maumau pea 'e lava leva ke kakau e fanga monumanu maumau 'oku nau 'osi nofo'i 'a Waiheke ki he ngaahi motu ko'eni.

Ko e palani fo'ou 'e kau ai 'a hono faka'auha 'o e fanga kumā, sitouti pea mo e puaka mei Waiheke. 'Oku fokotu'u ke fakapa'anga 'a hono faka'auha 'o e kumā pea mo e sitouti 'aki ha fetokoni'aki lelei mo ha ngaahi hoa ngāue te nau lava 'o fua 'a e peseti 'e 70 'o e ngaahi fakamole 'o hangē ko ha foaki pa'anga mei ha kakai tu'umālie pea mo e ngaahi pisinisi lalahi.

Ko e polokalama Pest Free Warrant 'e tokoni ia ke 'oua na'a toe foki ange 'a e ngaahi me'amo'ui maumau ni ki he motu hili 'a hono faka'auha kinautolu.

Ko hono pule'i mo tokanga'i e ngaahi me'amo'ui maumau 'i Waiheke 'i he palani 'e pehē ni:

- malu'i e ngaahi feitu'u kuo 'osi vahe'i ia ko e Significant Ecological Areas 'i Waiheke
- malu'i e ngaahi ola lelei kuo 'osi ma'u mei he ngaahi ngāue ke malu'i'aki 'a e ngaahi motu kuo te'eki a'u ki ai e ngaahi me'amo'ui maumau
- fokotu'u ha ngaahi ngāue ke malava 'o fakaili ai ha ngaahi me'amo'ui 'aonga kuo faka'au ke 'auha.

Motu ko Kawau Island

Ko Kawau 'a e feitu'u pe 'e taha he vāhenga ni i 'oku 'i ai 'a e kalasi monumanu ko e ualapi (wallaby). 'Oku tu'u fakatu'utāmaki eni ki fonualahi koe'uhi 'e lava 'e he ualapi ia 'o faka'auha e kongā lahi 'o e ngaahi 'akau mo e vaotā tu'ufonua kae'uma'ā 'a e ngaahi ngoue foki. Pea kapau 'e faka'au ke toe lahi ange 'a e mafola atu 'a e ualapi he vāhenga fakatonga 'o Tamaki Makaurau/Auckland 'e toe fakatu'utāmaki ange ia ki he vāhenga kotoa.

Ko e palani 'oku fokotu'u 'e fakataumu'a ke faka'auha kotoa 'a e ualapi mei he motu ko Kawau pea ke 'oua na'a toe 'i ai ha ualapi ia he toenga 'o e vāhenga ni. Kaekehe ko hono faka'auha 'o e ualapi 'iate ia pe mei Kawau, 'e ala iku ia ke ne toe fakatokolahi mai e ngaahi me'amo'ui kehe 'o hangē ko e kumā, posomi pea mo e 'akau maumau.

'I he 'ene mahino pehē, 'e fokotu'u atu 'i he palani ke faka'auha fakataha 'a e ualapi i Kawau pea mo hono faka'auha ai pe mo e posomi, kumā mo e sitouti foki. Pe hangē ai pe ko e me'a ne 'osi fakahoko atu, 'e matu'aki 'aonga ai pe 'a e Pest Free Warrant ke 'oua na'a toe foki ange 'a e ngaahi me'amo'ui maumau kuo 'osi faka'auha he kuohili.

Pea ko e palani ke pule'i mo tokanga'i e me'amo'ui maumau 'o Kawau 'e malu ai pe 'a e vāhenga ni mei he ualapi mo fakasi'isi'i ha mafola atu tupu mei hano fetuku 'e hotau kakai. 'O ma'u ai mo e ngaahi ola lelei ki he ngoue, 'akau tu'ufonua pea mo e mo'ui 'a e kakai foki.

Monumanu ko e Posomi (possums)

Ko hono pule'i 'o e monumanu maumau ni 'oku malava lelei pe ia 'i he peseti 'e 28 'o e fonua lahi pea kei hokohoko atu pe foki 'a 'enau maumau'i 'a e ngoue pea mo e ngaahi 'akau tu'ufonua 'i he 'ātakai.

Kapau 'e lava ke fakalahi mai 'a e feitu'u 'oku lava 'o mapule'i lelei ai 'a e monumanu maumau ni, 'e lava ke fakasi'isi'i ange ai 'a e fakamole mo toe faingata'a ange ai ha'a nau toe foki ki he feitu'u ne 'osi faka'auha kinautolu mei ai. Ko e palani 'oku fokotu'u ke fakahoko, ko hono pule'i lelei 'o e posomi 'i he kotoa 'o e vāhenga Tamaki Makaurau/Auckland ke lava 'o fakatokosi'i kae hao hake 'a e ngaahi ngoue pea mo e 'ātakai 'o e ngaahi 'akau tu'ufonua.

Ko e hono malu'i 'o e ano, vaitahe mo e ma'u'anga vai

Kuo 'osi ma'u foki e ngaahi me'amo'ui maumau 'i he ngaahi ma'u'anga vai kehekehe 'i he motu lahi 'o Nu'usila. Kaekehe ko e motu, Aotea / Great Barrier 'oku kei hao e ngaahi ma'u'anga vai ai mei he ngaahi me'amo'ui maumau. 'I he palani kuo fokotu'u atu, 'e fakamu'omu'a ai 'a hono malu'i 'o Aotea / Great Barrier ke 'oua na'a a'u ki ai 'a e ngaahi me'amo'ui maumau. Neongo kuo 'osi 'i ai 'a e ngaahi me'amo'ui maumau 'i he lahi 'o e ma'u'anga vai 'i he motu lahi Nu'usila, 'e kei 'aonga pe 'a hono feinga'i ke fakangatangata 'e ne mafola. Koe'uhi 'oku fakatupu 'e he kakai 'a hono fakamafola 'o e me'amo'ui maumau 'i he ma'u'anga vai, 'e fakamamafa'i 'i he palani 'a hono fakahinohino mo ako'i e kakai 'o fakatatau ki he polokalama ko e Treasure Islands pea pehē foki mo e polokalama 'Check, Clean, Dry' 'oku lolotonga fakalele he ngaahi vāhenga kehe. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi ma'u'anga vai 'i he motu lahi 'oku te'eki ke hoko ha maumau lahi ki ai ka 'oku nau 'i he tu'unga pelepelengesi 'o ala ke uesia kinautolu kotoa. Ko e palani 'oku fokotu'u, 'e taukave'i ai ke fakataha'i mo fakamu'omu'a 'a e hono tokanga'i mo pule'i 'a e 'akau maumau pea mo e monumanu maumau 'i he ongo ano 'e 2 – Tomorata pea mo Rototoa, pea ke kau mai ki ai 'a e tangata'ifonua, kakai 'o e ongo feitu'u ni pea mo e potungāue National Institute of Water and Atmospheric Research (NIWA).

Ko hono pule'i mo tokanga'i 'o e ngaahi me'amo'ui maumau 'i he ma'u'anga vai 'e pehē ni:

- ke 'oua na'a a'u ha me'amo'ui maumau ki he ma'u'anga vai, ano pe vaitafe 'o Aotea / Great Barrier
- malu'i ke 'oua na'a toe mafola lahi atu 'a e me'amo'ui maumau 'o e vai ki he toenga 'o e vāhenga
- malu'i ke hao 'a Tomarata mo Rototoa ke 'oua na'a uesia ai 'a e toenga 'o e ngaahi me'amo'ui 'aonga 'i he feitu'u ni.

Ko e kotoa 'o e vāhenga ni

Neongo 'oku fakataumu'a 'a e ngaahi polokalama ngāue 'o e palani ki he ngaahi feitu'u 'e ala malu'i lelei kinautolu pea mo e ngaahi feitu'u 'oku mohu 'i he ngaahi me'amo'ui kehekehe, 'oku 'i ai e ngaahi polokalama ia 'oku fakalele 'i he vāhenga kotoa:

- ko hono faka'auha mo mapule'i lelei 'a e 'akau maumau kei taimi ke 'oua na'a faka'au ke lahi ange
- fakahoko e ngaahi tu'utu'uni ke fakasi'isi'i'aki e maumau 'oku fakatupu 'e he lapisi pea mo e ngaahi 'akau maumau 'oku ne uesia 'a e ngoue'anga
- ngāue'aki ha ngaahi me'amo'ui kehe ke ne pule'i mo faka'auha e ngaahi me'amo'ui 'oku ne fakatupu e maumau (biocontrol)
- ke malava 'e he polokalama 'o fakasi'isi'i' pe ta'ofi ha mafola atu 'a e ngaahi me'amo'ui maumau 'oku te'eki ai ke fu'u lahi 'a 'ene mafola
- ta'ofi 'a hono fakatau atu 'o e ngaahi 'akau mo e monumanu maumau. Sivi'i 'o e fakatau'anga 'o e 'akau mo'ui mo e ngaahi monumanu fakalalata pea ako'i mo fale'i kinautolu 'oku 'i ai 'enua monumanu fakalalata kae'uma'ā 'a e kau ngaahi ngoue ke fakapotopoto 'enua founa ngāue.
- fakasio mo sivi'i' pea fakamālohi'i ange 'a hono pule'i 'o e mahaki Dutch elm disease.

Pest Free Auckland

Ko e Pest Free Auckland ko e taumu'a tu'ukimu'a ke malu'i 'a e ngaahi 'akau mo e monumanu tu'ufonua ke nau mo'ui lelei 'aki hono faka'auha 'o e ngaahi manu mo e 'akau maumau 'oku 'ikai ke tau tali 'i he vāhenga ni.

Ko e Pest Free Auckland te ne poupou'i 'a e palani ko e Regional Pest Management Plan 'aki 'a 'ene poupou ki he ngaahi kulupu 'a e komiuniti 'oku nau tokoni ke toe tupulekina lelei ange 'a e ngaahi me'a mo'ui angamaheni ki he feitu'u takitaha. Kau mai he 'e malava ai ke tau ikuna'i. aucklandcouncil.govt.nz/pestfreeauckland

Ko e pa'anga ke fai'aki e ngāue

Ko e fakamole ki hono fakahoko 'a hono kotoa 'o e ngaahi polokalama 'i he Regional Pest Management Plan pe ko e RPMP ko e \$307.15 miliona (vakai ki ai 'i lalo).

'I he ngaahi fakataha ke fai ha femahino'aki mo e komiuniti 'i he palani sio loloa (Long-Term plan) 'e toki fakamahino ai 'a e lahi e pa'anga ke fakahoko'aki 'a e RPMP. Koia ai 'e lava ke fai ha femahino'aki he ongo me'a ni fakatouloua.

'E 'ikai lava foki ke fakapa'anga kotoa 'a e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u atu 'i he palani ko'eni mei he ngaahi fokotu'utu'u fakapa'anga 'oku 'e fai e femahino'aki mo 'asi atu 'i he palani Long-Term. Kaekehe, ko e ngaahi ngāue koia 'oku 'asi atu 'i he polokalama ni, 'e lava ia ke fakalahi mo fakasi'isi'i. 'E lava ke ma'u atu mo ha ngaahi fakamatala fekau'aki mo e me'a ni 'i he fakahinohino 'oku 'oatu ke fai'aki 'a e femahino'aki 'i he LTP.

Pea ko e palani 'o e ngaahi ngāue ke fai, 'e toki to'o ia mei he ngaahi femahino'aki 'e ma'u mei he ongo fakataha ni.

Ko e Ngaahi Polokalama	Ko e fakamole ta'u hongofulu 'o e 2018-2028
Ko hono pule'i mo tokanga'i e ngaahi 'akau mo e monumanu maumau 'i he ngaahi pa'ake	\$142.44m
Ko e mahaki 'o e Kauli mo e Dutch elm	\$51.48m
Ko e polokalama i he motu he Kulifa Hauraki	\$35.28m
Aotea / Great Barrier	\$1.16m
Kawau	\$1.85m
Waiheke	\$5.91m
Ko hono pule'i 'o e monumanu posomi he vahenga	\$40.41m
Ko e polokalama ki he me'amo'ui maumau 'i he ngaahi ma'u'anga vai	\$5.53m
Ko hono faka'auha, fakangatangata 'o e 'akau maumau 'i he vāhenga kotoa	\$3.83m
Ko hono pule'i mo fakasi'isi'i e mafola 'a e ngaahi monumanu maumau 'i he vāhenga katoa	\$10.62m
Ko hono pule'i 'o e 'akau maumau he vāhenga katoa	\$8.55m
Fakakātoa he ta'u 10	\$307.15m

**Auckland Council (2018). Proposed Regional Pest Management Plan -
Summary Document (Tongan version)**

ISBN 978-1-98-855508-9 (Print)
ISBN 978-1-98-855509-6 (PDF)